Мисливство Волинського Полісся

Ковель і Ковельщина – древні місця Волинського Полісся, які беруть свій початок ще з XIV століття. Історія Ковельщини надзвичайно багатогранна. Її торкнулося литовсько-руське правління і панування Першої і Другої Речі Посполитої, царсько-російська колонізація, німецька окупація, радянська комуністична тоталітарна система, і становлення незалежної України.

Ковельський район займає вигідне географічне положення, оскільки розміщений на перехресті європейських торгових шляхів. Крім того, він повністю розташований в зоні мішаних лісів, є одним з перших за кількістю мисливських та рибальських угідь в Україні, що становить предмет заздрості сусідів із Білорусі та Польщі. Відомо, що на Ковельщині було багато мисливських видів тварин, а сама Ковельщина мала славні мисливські традиції. І хоча в І половиніXVII ст. тури були повністю відстріляні, але на згадку про них на Ковельщині залишилась річка Турія[1]. У мисливській історії Волині згадуються гончаки Адама Мячинського з Мацеїва Ковельського повіту, що мали велику славу.[2]

Зрозуміло, що мисливство за таких сприятливих умов утворило окрему ланку суспільного життя. На початку ХХ ст. Друга Річ Посполита, у складі якої перебувала тоді Ковельщина, надавала важливого значення мисливству: відкривалися мисливські музеї та бібліотеки мисливського господарства, проводились мисливські виставки, конкурси в галузі догляду та охорони звірини, стрілецькі змагання, загальнодержавні мисливські з'їзди. У мисливців з'явилася навіть своя професійна мова. Більше того, для організації своєї діяльності мисливці Другої Речі Посполитої організували Спілку польських

---

[1] Gürtler W. Z wycieczki do Białowieży / Władysław Gürtler // Łowiec – 1922. – № 12 – S.3-4.

[2]Dunin-Karwicki J. Z myśliwskiej przeszłości Wołynia / Józef Dunin-Karwicki // Łowiec – 1886. – № 1 – S.7-8.

мисливських товариств. Відповідно до статуту діяльність спілки поширювалось на всю територію держави. До її основних завдань належали покращення популяції мисливських тварин, опіка над мисливством в економічному та етичному аспектах, заходи з оптимізації мисливських відносин у сфері законодавства, інструкцій та розпоряджень адміністративних органів. Крім того, її співпраця з владою та нагляд за виконанням законів та розпоряджень, які стосувалися мисливства, підтримка закладів та заходів з покращення догляду за дичиною, зброєю, мисливських знарядь та грамотна організація полювання сприяли розвитку мисливства. Члени мисливської спілки збирали статистичні дані щодо мисливських тварин у державі, щоб при потребі вимагати у влади необхідні засоби та кошти. Спілка надавала премії тим працівникам лісового і мисливського господарства, які вели боротьбу з браконьєрством та розкраданням дичини. Матеріальні відшкодування в міру фінансової спроможності спілки отримували і працівники мисливської та лісової охорони, які нерідко під час виконання службових обов'язків отримували тілесні пошкодження від браконьєрів. Спілка також опікувалася вдовами та сиротами мисливських охоронців, що загинули в боротьбі з браконьєрами.

Завдяки Спілці польських мисливців встановлювався особливий догляд над рідкісними видами звірів, які знаходилися під цілковитою охороною закону, а також над тими видами, яким через надмірний відстріл або вирубку лісів загрожувало зникнення. Саме цю проблему центральна спілка мисливців відстоювала у державній комісії охорони природи. Серед інших питань на порядку денному мисливської спілки було налагодження зв'язків між членами спілки та усіма мисливськими групами, а також впровадження однакових принципів роботи у товариствах та мисливських правил. Крім того, розглядалося питання про надання спілкам права торгівлі впольованою дичиною.[3]

---

[3] Statut zentralnego związku polskich stowarzyszeń łowieckich (інвентарний № 00171191(К) ЛНБ ім. В.Стефаника)

Ковельське мисливське товариство було одним із шести засновників Центральної Польської спілки мисливських товариств[4], до якої у 1930 році входило ще 82 товариства, крім Ковельського.[5] У 1931 році їх кількість становила вже 102.[6] У 1937 році на Волині Польська спілка мисливців нараховувала 435 членів, з них у Ковельському повіті – 51. Ще 32 мисливці приєднались до Ковельської філії у 1938 році[7]. Як свідчить тогочасна мисливська періодика, керівники Ковельської філії спілки змінювалися майже щороку. Так, головою Ковельського мисливського товариства у 1928-1929 роках був Антоній Бірар з Маневичів[8], у 1932 році – Петро Квітковський, у 1937 році – Сергій Довгановський з Мацеїва. У той же час надлісничим Ковельського надлісництва був інженер Юліан-Роберт, а сусіднього Заблоцького – Мечислав Блонський. Крім того, мисливці із Ковельщини тісно підтримували зв'язок із Галичиною, хоча Волинь до Першої світової війни не входила до її складу. Так, Генрик Крупський з Ковелю був членом Галицького мисливського товариства.[9]

Керівництво Польської спілки мисливських товариств у Ковельському повіті затверджувало своїх представників,[10] поділивши зони відповідальності між членами спілки для ефективнішого контролю за мисливством. Так, у 1926 році представником Спілки у Ковельському повіті був Францішек

---

[4] Z polecenia Prezydium Komisji organizacyjnej Centralnego związku Polskich stowarzyszeń łowieckich w Warszawie // Łowiec – 1923. – № 7 – S.110.

[5] Poradnik kalendarz myśliwski na1930 rok / pod red. Ejsmonda J. – rok III. – Warszawa: Skład glówny, 1930. – S. 199

[6] Мисливський календар 1931

[7] Z Polskiego związku łowieckiego // Łowiec Polski – 1938. – № 24 . – s.508

[8] Календар мисливський 1928 сторінка 66

[9] Sprawy towarzystwa // Łowiec – 1917. – № 1-2 – S.15.

[10] Delegaci powiatowi // Łowiec Polski – 1933. – № 15 . – s.181

Скорупський[11], у 1934 році – Антоній Бірар у Маневичах, суддя Аполінарій Бистрицький – у Ратно, Пшемислав Маців́ський – у Голубах та Гончому Броді, граф Йозеф Жишевський-Стадіон – в Мацеїві та Дольську[12] Заступниками голови Ковельської філії Спілки мисливських товариств у 1937 р. були граф Йозеф Жишевський-Стадіон (Мацєїв, Дольськ), князь Едмунд Радзівілл (Олика), Чеслав Сікорський (Ківерці, Тростянець), Стефан Стшалковський (Колкі, Куликівці).[13]

Статут Ковельського мисливського товариства, яке входило до Центральної спілки польських мисливців, з правилами полювання для його членів був зареєстрований у 1924 році. Статут Ковельського товариства передбачав наступне: кожен член товариства повинен бути добре знати правила полювання. За незнання правил сплачувався штраф у розмірі 5 злотих (п.36); оштрафовані особи розглядалися на відкритих зборах товариства і шляхом голосування визначалось їхнє подальше членство у товаристві (п. 37); триразове невиконання однієї і тієї ж самої вимоги Статуту передбачало виключення із товариства без права на поновлення (п. 38) . Крім того, відповідно до Статуту Ковельського мисливського товариства його керівництво мало право закрити полювання, виходячи із стану та кількості дичини, як на всій території мисливських угідь товариства, так і в його окремо взятому ревірі (п. 39)[14].

Серед іншого, визначались також умови полювання на орендованих товариством мисливських угіддях для членів товариства та його гостей. Для

---

[11] Ze stowarzyszeń łowieckich // Łowiec Polski – 1926. – № 6. – s.93

[12] Kalendarz myśliwski na 1934 rok. – Warszawa: Polski związek Stowarzyszeń łowieckich, 1934. – s. 275

[13] Z POLSKIEGO ZW IĄ ZKU ŁOWIECKIEGO /Łowiec Polski – 1937. – № 20 . – s.394

[14] Статут Ковельського товариства 1924

оренди мисливських угідь члени товариства сплачували вступні членські та щорічні внески. Боржники не мали права брати участь у полюваннях без згоди керівництва. Під час полювання члени товариства повинні були мати при собі членський білет та відзнаку товариства, щоб представити їх кожному мисливському охоронцю товариства. Місце для індивідуального полювання визначав ловчий товариства. Проте ці полювання повинні були відбуватись на окремих від колективних полювань місцевостях. Повноваження щодо контролю під час полювання належало керівнику товариства та ловчому. Розпорядження керівника товариства та ловчого під час полювання необхідно було безапеляційно виконувати учасниками полювання. Учасникам полювання не дозволялося давати вказівки мисливським охоронцям товариства. Дичина, добута мисливцем, ставала його ж власністю. Керівнику товариства та його заступнику надавалося право запросити на полювання трьох осіб, які не були членами даного товариства. Керівник полювання був зобов'язаний завжди ставати на лінію стрільців. Для обліку добутої дичини велась статистика, яку зобов'язаний був вести секретар товариства. Мисливських собак гончих порід дозволялось використовувати лише при полюванні на кабанів та хижаків. Керівником полювання міг бути лише керівник товариства.

Після закінчення полювання керівник товариства спільно з ловчим вираховували вартість проведення полювання, яку розподіляли порівну на всіх учасників,і яку ті повинні були оплатити. За правилами, особи, які були у списку учасників полювання, сплачували гроші за свою участь. Проте мисливець, який за добу до проведення полювання відмовився від участі, звільняється від сплати коштів. На колективних полюваннях заборонялось застосовувати нарізну зброю та зброю військового типу.

Визначались також терміни полювання на дичину, зокрема, на тетеруків-самців дозволялось полювати індивідуально кожному члену товариства, на вальдшнепів – до 15 травня лише на тязі. Кожен член товариства був зобов'язаний повідомити керівництво, якщо полювання тривало більше одного дня. Крім того, кожному члену товариства дозволялося добувати болотну пернату дичину починаючи з 15 серпня, а полювання на рябчиків

навесні було забороненим.

Якщо між членами товариства виникали конфлікти у справі власності на дичину, то їх вирішував третейський суд, що складався теж з членів товариства, і його рішення були безапеляційними. Процедура вирішення конфліктів щодо дичини, добутої двома або більше особами, відбувалась за наступними принципами: куля мала перевагу над дробом; при попаданні декількох куль першість мала та куля, яка поцілила влучно; при пострілі дробом переважав останній постріл, після якого дичина була вбита. Але у цьому випадку особа, що стріляла останньою, могла відповідно до мисливської етики відмовитись від дичини на користь мисливця, що стріляв першим. При одночасному пострілі кулею справа вирішувалась жеребкуванням, а при одночасному пострілі двох мисливців з дробу першість мала особа, якщо стріляла з ближчої відстані. При одночасному пострілі кулею та дробом враховувалося також місце попадання.

З метою забезпечення порядку учасники полювання повинні були дотримуватись певних вимог, за невиконання яких передбачалось покарання. Так, мисливці, отримавши під час жеребкування номери своїх позицій на полюванні, повинні були їх дотримуватися, до поки не почують обумовлений сигнал. За невиконання цього правила встановлювався штраф у розмірі десяти злотих. Також мисливець був зобов’язаний добре знати номери місць сусідів. Переслідування пораненої дичини допускалось лише з дозволу керівника полювання, самостійне ж переслідування пораненої дичини і сходження з позиції були заборонені, і за це передбачався штраф.

Існував ряд вимог щодо обережного поводження із зброєю. Зокрема, зброя заряджалася лише при виході на позицію, і за невиконання цієї вимоги встановлювався штраф у розмірі 5 злотих. Якщо мисливець залишив набої у зброї під час переходу на другу нагінку, за постріл у напрямку сусіда, за випадковий постріл слід було сплатити штраф у розмірі 10 злотих, за добування дичини, що не була призначена для полювання, штраф становив від 5 до 50 злотих.

Варто зазначити, мисливське законодавство Другої Речі Посполитої не знало такого поняття як ліміт чи норми добування дичини, і звичного для

сучасного мисливця ліміту та норми добування не було. Дані процеси регулювало керівництво товариств. Якщо мисливське законодавство чітко забороняло відстрілювати самиць, то відповідно цих приписів дотримувались і ковельські мисливці. Так, за порушення зазначеного пункту передбачався штраф не лише до державної скарбниці, але й в межах товариства: за добування самиці лося – 300 злотих, оленя – 250, козулі – 100, глухаря – 100. За добування самки кабана в період з 1 березня по 1 вересня слід було сплатити 150 злотих штрафу, за добування молодняка качки, що ще не злітає, а також її добування в період з 1 лютого до 15 червня – 10 злотих. Незаконно добуту дичину конфісковували і відправляли на продаж, а порушники полювання не мали права у цьому випадку навіть її купити. Осіб, які полювали у заборонений для відстрілу час, виганяли з товариства, а їх прізвища вивішували у клубі товариства, визначаючи їх персонами нон-грата. Керівництво товариства вживало всіх заходів, діючи через поліцію, щоб позбавити їх права на зброю.

Проблеми розвитку мисливського господарства та значення мисливської дичини для людини неодноразово ставали предметом обговорення на засіданнях Ковельської повітової ради. Одне з таких засідань 12 березня 1939 року відвідала делегація Польської спілки мисливців з Варшави та віце-президент Волинської воєводської ради з питань мисливства – п. Мадейський[15]. На нараді розглядались питання зміни мисливського законодавства, способи боротьби з пастухами, які збирають яйця пернатої дичини, запобігання збиткам, спричинених бродячими собаками, методи пропаганди мисливства серед учнівської молоді. Вагомою вважалась роль мисливської статистики у розвитку галузі, про що свідчить п. 41 Статуту Ковельського мисливського товариства, відповідно до якого його члени повинні були у визначений час подавати керівництву товариства статистику добутої дичини[16].

---

[15] JóZEF WLADYSŁA W KOBYLANSKI Piękny dzień myśliwych w Kowlu//Łowiec Polski – 1939. – № 7 . – s.225

[16] Статут Ковельського товариства 1924

Після наради її учасники (40 осіб) під керівництвом повітового мисливського керівника С. Догановського відвідали мисливську виставку, організовану Ковельською повітовою радою, і зокрема, Дольським лісництвом. Відкриття виставки відбувалось урочисто: на валторні була зіграна мелодія «Збір мисливців» у виконанні Б. Шульца, а з промовою виступив староста повіту – інж. Вроновський. Експонати розмістилася у двох кімнатах, серед яких були виставлені наступні мисливські трофеї: ікла та голови кабанів, п'ять шкір кабана, роги та голови козуль, роги лосів, 6 великих шкір вовка, шкіра оленя із Славути. Серед пернатих були тетеруки, куріпки, чаплі, орли, качки і т.п. Цікаві мисливські експонати представили п. С. Сумовський (11 кликів дикого кабана, а також викопаний ним грубий пень, до якого терлися кабани), граф Жищецький (стіл та диван, зроблені з рогів лося у XVIII ст.), Я. Бартошевський, С. Догановський та багато інших. Крім професійного інтересу перша мисливська виставка у Ковелі викликала зацікавленість громади міста. Для мисливців ця виставка стала мірилом доброго стану мисливства у Ковельському повіті. Більше того, організатори виставки, виставивши капкани, сильця та інші заборонені ловецькі знаряддя, показали в такий спосіб жорстоке та негуманне обличчя браконьєрства, його шкоду для мисливства та необхідність боротьби з цим явищем.

Оскільки приховати крадіжку дичини у лісі доволі легко, браконьєрство було і залишається одним з найбільш негативних чинників, що гальмують розвиток мисливства. Боротьбу з цим явищем вели і ведуть сміливі та небайдужі. Зокрема, у мисливській пресі 1933 року описується випадок, як власник фільварку Косув гміна Ковель п. Станіслав Нєцький під час об'їзду своїх володінь бричкою почув в лісі постріли. Не маючи з собою жодної зброї, він все ж побіг на звук пострілів і зустрів двох браконьєрів, які намагались його вбити. Проте Станіслав Нєцький вправно вихопив у одного з браконьєрів зброю, після чого порушники втекли, а викликана на місце поліція розпочала у цій справі слідство[17].

---

[17] KŁUSOWNICTWO // Łowiec Polski – 1933. – № 3 . – s.358

Саме поширенням гуманного ставлення до мисливських видів тварин займалось на території Другої Речі Посполитої «Товариство опіки над тваринами». Товариство мало багато філій, зокрема у Ковелі.[18] На рівні з мисливськими господарствами воно контролювало продаж дичини на ринках, боролось зі сказом та браконьєрством. Голова Ковельської філії «Товариства опіки над тваринами» – граф Жищевський у своїх мисливських угіддях на території Ковельського повіту на протязі 1925-1938 років конфіскував 2900 штук сілець та капканів. На виставці Ковельська філія продемонструвала, як саме виставляються капкани та сильця та як вивісити оголошення у лісах, щоб повідомити поліцію або мисливську охорону про випадки розставляння капканів. Мисливське господарство у Дольску продемонструвало пастки, за допомогою яких ловили куріпок та фазанів. Цих птахів виловлюють восени, годують цілу зиму, а весною випускають у мисливські угіддя. Були показані також пастки для вилову яструбів. Вони мали вигляд вольєру, а в якості приманки використовували живих курей[19].

Як вже зазначалось, географічні умови у Ковельському повіті сприяли розведенню дичини. На великих мисливських угіддях лісництва Скулин (площа – 2616 га), лісництва Нєсухойже (квартали 20,21,24,25 та 27), державного лісу Карпілувка (площа – 365 га) і інших у1931 р. водились кабани, козулі, зайці, лисиці, тетеруки і рябчики[20]. Державна статистика засвідчила, що 1938 року у Ковельському повіті нараховувалось 200 голів кабанів[21]. Однак з побудовою у 1902 р. залізничної лінії Ковель-Сарни-Київ чисельність лося у Ковельському

---

[18] Illustrowany kalędarz jubieleuszowy „Przyjaciela zwierząt" (r.1880) na rok 1931 /pod red. T. Sas-Jaworskiego. – W-wa: T-wo opieki nad zwierzętami RZPlitej Polskiej, 1931. – S. 34

[19] JóZEF WLADYSŁA W KOBYLANSKI Piękny dzień myśliwych w Kowlu//Łowiec Polski – 1939. – № 7 . – s.225

[20] Łowiec Polski – 1931. – № 2. – s.40

[21] // Łowiec – 1938. – № 1-2 – S.11.

повіті зменшилась[22], і лише зрідка тварин можна було побачили на південь від залізничної гілки Ковель-Сарни. Велика кількість мисливської дичини у Ковельському повіті була зумовлена ефективною боротьбою з хижаками, тобто, вовками, яких у порівнянні з Сарненським повітом зустрічалось мало[23]. Крім того, на Ковельщині біля Дольська проводив свої дослідження над пернатими видами мисливських видів птахів Андрій Дунаєвські, який випустив пізніше працю «Дослідження птахів Волині». Всього у своєму виданні він описав 264 видів птахів[24].

Зрозуміло, що такі багаті дичиною мисливські угіддя Волині початку XX ст. орендувати можна було лише за гроші. З оголошення дирекції державних лісів у Луцьку довідуємось, що конкурс на оренду мисливських угідь проводився терміном на 6 років від 1 березня 1931 року до 28 лютого 1937 року[25]. А початкова аукціонна ціна мисливських угідь на термін 6 років Малорицького надлісництва (площа 10412 га) становила 12 грош з гектару[26]. Серед мисливських угідь Волині найкращими вважались Карасінські мисливські угіддя Ковельського повіту, власником яких був п. Шлезкін і де водилося багато кабанів та вовки. 17 січня 1930 року там відбулось полювання, метою якого було добування вовків, які минулого року привели два виводки . Перед початком полювання був поданий рапорт в урочище «Завалений Лісок», де на той час було вісім вовків, дві рисі і кабан та в урочище «Лісовем», де водилася рись та стадо кабанів. Під час полювання було добуто кабана, вовка та рись. Часто про полювання надсилались оголошення та звіти у мисливські видання, як, наприклад, фотозвіт про полювання в Карасінських мисливських

---

22 // Łowiec – 1938. – № 23-24 – S.240.

23 // Łowiec – 1939. – № 13-14 – S.119.

24 „Badania nad ptakami Wołynia"//Łowiec Polski – 1938. – № 27 . – s.567

25 Ogłoszenia //Łowiec Polski – 1931. – № 2. – s.40

26 Łowiec Polski – 1927. – №25. – s.379.

угіддях – у журнал «Ловець»[27], а оголошення дирекції лісів в Луцьку про відстріл 4-ох самців козулі – в «Ловець Польський»[28].

Закономірно, що осмислення минулого впливає на зміни сьогодення, бо воно тісно пов’язане із сучасністю, є глибинним підґрунтям народного самоусвідомлення, його духовним фундаментом. Досвід минулих поколінь дедалі владніше входить у наше життя. Ще римський теоретик, політичний діяч Ціцерон вважав неповноцінним суспільство, що ігнорує досвід історії. Мисливські проблеми сьогодення України генерують потребу в поглибленому вивченні теоретико-історичних засад розвитку галузі і розробки найоптимальніших шляхів його розвитку з урахуванням історичних детермінант і сучасних реалій суспільного розвитку. З проголошенням незалежності в Україні з’явилась можливість дослідити свою історію без ідеологічних нашарувань тоталітарного комуністичного режиму, за якого не можна було навіть заїкнутись про позитивний досвід наших попередників. Адже ще від 1939 року і до наших в архівах справи мисливських товариств затавровані червоною печаткою «Буржуазное националистическое сообщество».

Історія мисливства Волині ще чекає свого ґрунтовного дослідження. Адже мисливські особливості та цікавинки були у Луцькому, Рівненському, Сарненському та інших повітах, але це вже теми для наступних розвідок.

Проців О.Р. Мисливство Волинського Полісся / Олег Проців / Лісовий вісник – 2013 № 10(25) – С.20-21.

Проців О.Р. Мисливство Волинського Полісся / Олег Проців / Лісовий вісник – 2013 № 11(26) – С.18-19.

---

[27] Na wilki i rysie // Łowiec Polski – 1930. – № 21. – s.418

[28] Rogacze do odstrzału w Dyrekcji Lasów Państwowych w Łucku/Łowiec Polski – 1937. – № 18 . – s.358